

Владислав Беганьський Лікар-гуманіст

Серед лікарів-мислителів XIX – початку XX століття почесне місце посідає поляк Владислав Беганьський. Його внесок у клінічну медицину, розроблення основних положень і принципів виховання лікарів важко переоцінити.

Роки юності

Від свого батька, слюсаря за фахом, Владислав успадкував працьовитість, енергійність та високі моральні якості, а від матері – любов до читання. Уявний світ літературних образів настільки заповнив душу хлопця, що інколи, гуляючи на самоті, він розмовляв сам із собою. Сусід Беганьських, спостерігаючи за цими прогулянками, одного разу зауважив його батькові: «Ваш син або збожеволіє, або стане видатною людиною». Схильність до самоти Беганьський-молодший зберіг до кінця свого життя. Саме ця риса характеру, можливо, значною мірою й посприяла здійсненню пророцтва сусіда – таки прославив свій рід один із семи дітей великої сім'ї.

Варшава – Калуга – Берлін – Прага

Попри батьківську наполегливу пораду обрати професію інженера Беганьський-молодший вирішує присвятити себе медицині. Навчаючись на медичному факультеті Варшавського університету, юнак мав щасливу нагоду заприятелювати з учнем видатного патолога, автора визначної праці «Методика виявлення медичних показань, план лікування і його виконання», яку вважають однією з фундаментальних праць в історії польської медицини, Титусу Халубінського професором Ігнацієм Барановським, який став вдумливим наставником молодого студента. Невипадково одну із своїх основних робіт – «Диференціальну діагностику» – Беганьський присвятив саме Барановському. Особливо великий вплив на формування світогляду Владислава Беганьського як лікаря мали традиції клініки Т. Халубінського при Варшавській медико-хірургічній академії. Учні Халубінського стверджували: він учив «мислити біля ліжка хворого», любити не тільки науку, але й лікарські обов'язки, і хворого.

На III курсі університету Беганьський серйозно захопився філософією, навіть відвідував лекції і семінари на філософському факультеті. Стає зрозумілим, чому після закінчення студій на медичному факультеті молодий лікар Беганьський присвятив себе психіатрії. В цій сфері медицини його приваблювала можливість проведення філософських досліджень. Аспірантська праця потребувала подальшого перебування в столиці. Винаймання житла коштувало чималих грошей, а на допомогу з дому розраховувати було марно. Тож В. Беганьський приймає пропозицію зайняти посаду земського лікаря в Жиздринському повіті Калужської губернії. Два роки життя в російській глибинці не минули марно. Весь вільний час молодий лікар присвячує вивченню медичної літератури, прагнучи надолужити все те, чого не дало йому навчання в університеті. На заощадженні за період перебування в Росії кошти наприкінці грудня 1882 р. Владислав Беганьський виїжджає до Німеччини. Перебуваючи в м. Берліні та Герберсдорфі, він відвідує провідні медичні клініки, слухає лекції авторитетних німецьких учених, публікує свої перші наукові статті. Особливо приємні враження залишилися в його пам'яті після перебування в м. Празі, він знайшов серед чеських медиків багато друзів, потоваришував із професором Празького університету Рубешком.

Лікар з Ченстохова

Минув рік закордонних мандрівок. Беганьський повертається на батьківщину, обравши місто Ченстохов для подальшого перебування. За більш ніж 12-річний період роботи в міській лікарні В. Беганьський зробив дуже багато. Суворий на вигляд, а насправді дуже щирий і привітний, він мав позитивний вплив на хворих, завдяки своєму підходу значно полегшуючи страждання, вселяючи спокій

у пацієнтів. Беганьський був взірцем скромності і ненавидів зарозумілість. Йому належить вислів: «...справжні знання завжди ведуть до скромності, а зарозумілість стоїть завжди у зворотному відношенні до знань». Надзвичайно тактовна людина, він ніколи не допускав різкості в обговоренні помилок інших лікарів, ніколи не нав'язував своєї думки. Проводячи велику практичну роботу, лікар Беганьський в той же час готував і свою першу велику працю «Диференціальна діагностика», витративши на її підготовку майже чотири роки, незважаючи на тяжку хворобу дочки. Коли книжка вийшла друком у видавництві «Врачебная газета», вона викликала в лікарських колах справжню сенсацію. Адже до того ніхто з польських університетських професорів не наважувався торкнутися цієї галузі медицини. Владислав Беганьський враз завоював загальне визнання. Що ж стало поштовхом для написання першої великої літературно-наукової праці? Про це в одній із своїх статей Беганьський пише: «Під час перегляду історій хвороби та підготовки великої роботи мені спало на думку опублікувати цю казуїстику як свого роду лікарняний звіт. Звідусіль чути скарги на те, що багатий матеріал провінційних лікарень повністю пропадає. Хай ця моя казуїстика буде першою спробою, хай вона стимулює інших колег до публікації подібних звітів».

Праці Владислава Беганьського і сьогодні можуть бути прикладом опису таких спостережень. Наприклад, докладний виклад симптоматики ряду захворювань нервової системи, безперечно, був великим внеском у польську неврологію і став основою для створення діагностики нервових хвороб, що й було здійснено в «Диференціальній діагностиці». Взагалі, диференціальна діагностика була на той час вже доволі поширеною в медичній літературі темою. Але відома монографія американського лікаря Дакоста значно поступалася роботі В. Беганьського. Праця останнього була написана тоді, коли лабораторні, інструментально-рентгенологічні методи діагностики ще не досягли належного розвитку. Тому, читаючи її, особливо захоплюєшся тонкою спостережливістю автора, логічністю і науковою перспективністю викладених положень. Усі розділи книжки підтверджують точку зору автора, що стан органу визначається не тільки його анатомічними змінами, але, в першу чергу, його функціональним станом. «Катехизисом» діагностики називав видану тричі (!) за 12 років працю свого колеги відомий терапевт професор Едмунд Бернацький.

Бажання донести свої погляди на медичну науку колегам, поділитися досвідом практичного лікаря з молоддю примусило В. Беганьського в 1895 р. екзаменуватися для одержання докторантури у Варшавському університеті. Характер опитування одного з професорів, який екзаменував його, відомого лікаря, наче школяра, викликав у Беганьського внутрішній протест, і він попросився з думкою про докторантуру. Але, залишаючись педагогом для великої заочної аудиторії своїх читачів, він скористався цим повною мірою. Працюючи в лікарні, Беганьський глибоко занурюється в сутність спостережених ним патологічних явищ, ретельно збирає факти, узагальнюючи їх своїми ґрунтовними висновками. Не маючи за плечима тривалої клінічної підготовки, без опори і допомоги наукового центру, в умовах провінційного міста Беганьський створив понад 200 наукових праць, частина яких має монографічний характер. Роботи клінічного напрямку були присвячені питанням внутрішньої патології і неврології. В ґрунтовній праці про ураження миш'яком (журнал «Медицина», 1884 р.) В. Беганьський дає блискучий опис клініки й особливо неврологічної симптоматики, а також принципів лікування цього захворювання. В згаданому журналі тільки протягом 1890 року він опублікував 10 праць з казуїстики хвороб нервової системи. Розуміючи, що його науково-дослідна діяльність не позбавлена слабких сторін, автор нерідко висловлював жаль, що не може в умовах провінційної лікарні використовувати додаткові методи дослідження, зокрема електродіагностику. Однак це не зменшило наукового значення робіт лікаря з м. Ченстохова, переконаного, що узагальнення досвіду і висвітлення

його в пресі має першорядне значення для прогресу медичної науки.

Повернутися обличчям до хворого

«Логіка медицини, або Основи загальної методології медичних наук» – така назва мала праця Беганьського медико-філософського вектора. Два основних завдання, які ставив перед собою автор, – педагогічне і практичне. По-перше, ця монографія повинна була викликати «любов до абстрактного мислення серед лікарів, які найменше вміють керувати цією стороною психічної функції, а також, що набагато важливіше, повинна була стимулювати критичні міркування медицини». Практична мета праці полягає в детальному пізнанні логічних помилок і висновків у галузі медицини. За Беганьським, «можна добре робити висновки, не знаючи логіки, так само як можна добре писати і говорити, не знаючи граматики. Однак граматика і логіка необхідні, бо вони запобігають можливим і несподіваним помилкам і створюють упевненість у висновках і стилі того, хто пише та міркує». Розвиваючи принципи, висунуті творцем польської медико-філософської школи, професором патології і спеціальної терапії внутрішніх хвороб Т. Халубінським, найвидатнішим представником цієї школи Всеволод Беганьський нішівно критикував терапевтичний нігілізм, цей послідовний етап анатомопатологічного підходу до суті хвороби, що абсолютно не личив завданням практичної медицини, суть яких вбачав у вивченні проблем всього хворого організму, а не тільки хворого шлунка, серця, мозку тощо. У зв'язку з цим він підкреслює необхідність індивідуального підходу до пацієнта. Цей принцип індивідуалізації логічно пов'язаний із сформульованим раніше принципом етичного трактування хворого. Владислав Беганьський, трактуючи хворобу як хворе життя, вбачає в кожній людині, що страждає, близьку особу, яку необхідно оточити співчуттям і дати їй можливість у повній мірі виговоритися та поскаржитися. Безперечно, він був знайомий з положеннями, висунутими ще терапевтом М.Я. Мудровим наприкінці XVIII ст.: «Відповідно багатобразності родів хворих і лікування також багатобразне. Одне лікування потрібно немовляти, друге – мужу, третє – старика; одне – дівчині, друге – матері, третє – жінці похилого віку. Бідним – спокій, добра їжа і засоби кріпильні, багатим – праця, помірність, засоби очисні».

Друга книжка медико-філософського профілю «Загальні проблеми з теорії медичних наук» розглядає методологічні питання медицини. Автор висловлює жаль, що філософська освіта вважається непотрібною для лікаря. Але ж у філософському ракурсі медицина – це не зібрання формул, методів поведінки і рецептів, розрізнених і мало пов'язаних між собою фактів, а, з одного боку, справжня наука, що висвітлює таємниці життя, тісно пов'язана із загальною людською культурою, з іншого – це мистецтво, яке має на меті зменшення страждань і забезпечення здоров'я людини. Розвиваючи погляд на хворобу як порушення функції, Беганьський підкреслює положення, що функція створює орган, а не навпаки, і таким чином функція утворює зміни в організмі. «Анатомопатолог, – пише він, – який твердить, що зміни, виявлені під час секції на трупі, є суттю хвороби, поводить себе як той, хто в спалених селах і побойщах бачить суть війни. Адже суть війни становить боротьба між супротивниками, так само як суттю хвороби є боротьба між організмом і надмірною кількістю діючих на нього подразників; та цієї боротьби патологоанатом не бачить, а може оцінити тільки її результати».

Говорячи про терапію, В. Беганьський висловлює думку, що нині їй приділяється мало уваги, тоді як у минулому терапія була першою з усіх видів медичної діяльності; з терапії розвинулися всі інші галузі медицини. «І всі промені світла, що виходять з цих наук, знову збираються в одному джерелі – в терапії», – стверджує В. Беганьський. Важко не погодитися з тим, що терапія є результатом загальних поглядів на суть хвороби і її причини, джерелом і одночасно кінцевою метою всіх медичних наук.

Підготував **Лук'ян Маринжа**